

Bilişsel Haritalar ve Mekân Algısı: ODTÜ Kampüsü Üzerine Bir İnceleme

Neşe AYDIN^{*1}, Elvan KUMTEPE², Aynur Uluç KEÇİK³

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Isparta, Türkiye

²Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye

³Bağımsız Araştırmacı - Stockholm, İsveç

(Alınış / Received: 06.03.2025, Kabul / Accepted: 24.06.2025, Online Yayınlanma / Published Online: 25.08.2025)

Anahtar Kelimeler

Bilişsel Harita,
Mekân Algısı,
ODTÜ Kampüsü,
Mekânsal Farkındalık

Öz: Bu çalışma, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğrencilerinin ODTÜ kampüsüne dair bilişsel haritalarını inceleyerek, mekân algılarının nasıl şekillendiğini ve bu algıların duygusal bağlamlarla nasıl ilişkilendiğini anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, öğrencilerin bilişsel haritalarında en sık vurgulanan mekânlar arasında Mimarlık Fakültesi, Devrim Stadyumu ve Çatı Kafe öne çıkmıştır. Bulgular, bu mekânların öğrenciler için hem fiziksel hem de duygusal bağlamda önemli olduğunu göstermektedir. Özellikle Devrim Stadyumu ve Çatı Kafe, genellikle olumlu duygularla ilişkilendirilirken, Mimarlık Fakültesi hem olumlu hem de olumsuz duygularla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, açık ve yeşil alanların öğrenciler tarafından rahatlatma ve sosyalleşme mekânları olarak algılandığı görülmüştür. Sınıf seviyelerine göre duygusal bağlamda farklılıklar gözlemlenmiş, birinci sınıf öğrencilerinin akademik mekânları daha çok stresle ilişkilendirdiği, dördüncü sınıf öğrencilerinin ise kampüsle daha nostaljik bir bağ kurduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma, bilişsel haritalama yöntemiyle elde edilen mekânsal ve duygusal verilerin, kampüs tasarımı ve planlama süreçlerine katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

Cognitive Maps and Spatial Perception: A Study on the METU Campus

Keywords

Cognitive Map,
Spatial Perception,
METU Campus,
Spatial Awareness

Abstract: This study aims to examine the cognitive maps of students from the Department of City and Regional Planning at METU, focusing on how their spatial perceptions of the METU campus are shaped and how these perceptions are related to emotional contexts. The findings reveal that the most frequently highlighted locations in students' cognitive maps are the Faculty of Architecture, Devrim Stadium, and Çatı Café. These locations hold significant importance for students both physically and emotionally. While Devrim Stadium and Çatı Café are generally associated with positive emotions, the Faculty of Architecture is linked to both positive and negative emotions. Additionally, open and green spaces are perceived as areas for relaxation and socialization. Emotional differences were observed across class levels, with first-year students associating academic spaces more with stress, while fourth-year students developed a more nostalgic connection to the campus. This study demonstrates that spatial and emotional data obtained through cognitive mapping can contribute to campus design and planning processes.

1. Giriş

Çalışma, ODTÜ İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 06.06.2018 tarihinde 2018-FEN-031 protokol numarasıyla onaylanmıştır.

Mekân algısı, bireylerin çevreleriyle kurdukları ilişkilerin ve bu çevreye dair zihinsel temsillerinin bir yansımasıdır. Bu temsillerin oluşumunda morfoloji ve mekân kalitesi [1] önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, bilişsel haritalar (cognitive maps), bireylerin mekânsal çevrelerini nasıl algıladıklarını ve bu algıların duygusal bağlarla nasıl şekillendiğini anlamak için etkili bir araç olarak öne çıkar. Bilişsel harita, bireylerin günlük mekânsal çevrelerindeki nesnelerin, olayların ve ilişkilerin konumlarına dair bilgileri edinme, depolama, hatırlama ve çözümleme süreçlerine dayanan bir kavramdır. Kısaca, bilişsel haritalama, bireylerin mekânsal bilgiyi düşüncelerinde içselleştirip yeniden yapılandırma sürecidir. Bu tanım, Downs ve Stea (1973) tarafından önerilen geleneksel tanıma dayanmaktadır. Bilişsel haritalama, mekânsal biliş ve çevresel bilişin birleşimi olarak düşünülebilir. Mekânsal biliş, bir kişinin çevresindeki mekânların yapısı, varlıkları ve ilişkileri hakkında sahip olduğu içsel veya bilişsel temsili ifade ederken; çevresel biliş, bireylerin ortamlar hakkında sahip oldukları bilgi, imaj, izlenim ve inançları kapsar [2,3]. Bu iki kavramın birleşimi, bireylerin çevrelerini anlamlandırma ve yön bulma süreçlerini şekillendirir.

Bilişsel haritalama yöntemi, bireylerin çevrelerini nasıl algıladıklarını ve bu algıların mekânsal ve duygusal bağlarla nasıl şekillendiğini anlamak için sıklıkla kullanılmaktadır. Bu yöntem, bireylerin çevrelerine dair zihinsel temsillerini görselleştirmelerine olanak tanır. Bu temsillerin analizi, mekânsal algı, yön bulma, duygusal bağlar ve mekânın bireyler üzerindeki etkileri gibi konulara ışık tutar. Örneğin, Kevin Lynch (1960), "cognitive urban image" kavramıyla bireylerin kentlere dair zihinsel imgelerini beş temel fiziksel unsur (yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve referans noktaları) üzerinden sınıflandırmıştır [4]. Bu unsurlar, bireylerin çevrelerini anlamlandırmalarında ve yön bulmalarında kritik bir rol oynar. Benzer şekilde, Tversky (2003), bilişsel haritaların bireylerin mekânsal algılarını ve yön bulma stratejilerini anlamada önemli bir araç olduğunu vurgulamıştır. Bilişsel haritalama yöntemi, yalnızca şehir planlama değil, çevresel psikoloji, mimarlık ve coğrafya gibi disiplinlerde de yaygın olarak kullanılmaktadır [5,6,7]. Bu yöntem, bireylerin çevreyle kurdukları ilişkileri anlamak ve mekânsal algının nasıl şekillendiğini ortaya koymak için disiplinler arası bir yaklaşım sunar.

Bununla birlikte, çevreyle kurulan ilişki yalnızca fiziksel öğelerle sınırlı değildir; mekânın anlamı, deneyim ve kimlik bağlamında da şekillenmektedir.

Edward Relph'in "place and placelessness" (1976) kavramı, bireylerin yaşantılarla biçimlenen "yer" deneyimini vurgularken; Norberg-Schulz (1980), "Genius Loci" (yerin ruhu) yaklaşımıyla, mekânların sadece fiziksel biçimlerinden değil, sahip oldukları atmosfer ve anlam katmanlarından da beslendiğini ortaya koyar [8,9]. Bu kuramsal çerçevede, mekân deneyimi, yalnızca gözleme değil, çoklu duyuşsal ve duygusal katmanlara dayalı bir algıya dönüşmektedir. Pallasmaa'nın (2005) "The Eyes of the Skin" adlı çalışmasında savunduğu gibi, bireylerin mekâna dair algıları görsel ötesine taşan, dokunsal ve işitsel öğeleri de içeren bütüncül bir deneyimle biçimlenir [10]. Bu bağlamda bireylerin mekâna ilişkin algı ve deneyimleri sadece fiziksel çevreyle değil sosyal, duygusal ve duyuşsal bileşenlerle de şekillenmektedir, nitekim Mulrooney ve Kelly'nin çalışması (2020) üniversite kampüslerinin yalnızca yapılardan ibaret olmayıp aidiyet duygusunun gelişimine katkı sağlayan sosyal ve duygusal mekânlar sunduğunu ortaya koymaktadır [11].

Bu kapsamda yapılan bilişsel haritalama araştırmaları, çevresel algının zaman, deneyim ve mekânsal bağlamla birlikte nasıl değiştiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Ülkeryıldız, Arsan ve Akış (2009) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, 56 öğrenciye hiç bilmedikleri bir tarihi rota gezdirilmiş ve bu rotaya dair haritalar ilk gün ve beş gün sonra tekrar çizdirilmiştir [12]. Haritaların karşılaştırılması sonucunda, çevresel algının zamanla ve deneyimle geliştiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Ege Üniversitesi kampüsünde 100 kişiyle yapılan bir çalışmada, bilişsel haritalar öge sayısı, çizime başlama noktası ve stil gibi kriterlere göre değerlendirilmiştir. Bu çalışma, mekânsal fonksiyonların ve mekân kullanımının, bireylerin zihinsel temsillerinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur [13]. Herman, Kail ve Siegel (1979) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışmada, okula yeni başlayan 66 öğrenciye, kampüs alanında okulun ilk üç haftasında, üçüncü ayında ve altıncı ayında bilişsel haritalar çizdirilmiştir [14]. Çalışma, üç hafta gibi kısa bir sürede kampüsteki referans noktalarının, rotaların ve yapısal bilgilerin zihinde yüksek derecede oturduğunu göstermiştir. Selçuk Üniversitesi kampüsünde yapılan bir başka çalışmada ise 30 öğrencinin bilişsel haritaları değerlendirilmiş ve bu haritalar üzerinden kampüs tasarımı için ipuçları sunulmuştur [15]. Son olarak, Albayrak'ın (2023) ODTÜ Ankara Kampüsü ve Mimarlık Fakültesi özelinde gerçekleştirdiği yüksek lisans tezi, kolektif ve bireysel belleğin mekânsal katmanlarını hem kuramsal hem de ampirik düzlemde ele alarak, bilişsel haritalar ve yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla kullanıcıların bellek odaklı mekânsal deneyimlerini çok boyutlu biçimde incelemiştir [16]. Bu örnekler, bireysel çevre algılarının yalnızca akademik bir konu değil, aynı zamanda mekânsal planlama ve tasarım süreçlerine

doğrudan katkı sağlayabilecek bir bilgi kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğrencilerinin ODTÜ kampüsüne dair bilişsel haritalarını inceleyerek, mekân algılarının nasıl şekillendiğini ve bu algıların duygusal bağlarla nasıl ilişkilendiğini anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma, öğrencilerin bilişsel haritalarında ODTÜ kampüsündeki hangi mekânların daha sık vurgulandığını, olumlu ve olumsuz duyguların mekânsal dağılımını ve sınıf seviyelerine göre duygusal bağlamda bir değişim olup olmadığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Kampüs alanlarında gerçekleştirilen diğer bilişsel harita çalışmalarından farklı olarak, bu çalışmada mekânlara atfedilen duygular da detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca mekân tasarımı eğitimi alan farklı düzeylerdeki Şehir ve Bölge Planlama öğrencilerinin seçilmesi, sınıf seviyelerine göre mekânsal algı ve duygular ilişkisini inceleme açısından önemli bulgular sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, literatüre önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

2. Materyal ve Metot

Araştırma kapsamında nitel bir yöntem olan bilişsel haritalama tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, bireylerin fiziksel çevrelerini zihinsel temsiller aracılığıyla ifade etmelerine olanak sağlamaktadır. Öğrencilerden kampüsle ilgili algılarını, deneyimlerini ve bu mekânlara dair hissettikleri duyguları haritalar üzerinden ifade etmeleri istenmiştir. Böylece kampüs mekânlarının bireysel anlamları ve duygusal yansımaları görsel ve mekânsal olarak analiz edilebilir hâle getirilmiştir.

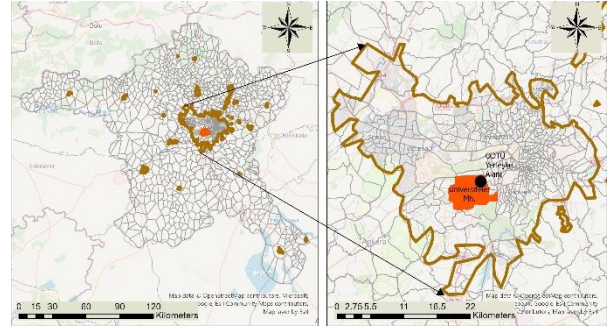
Araştırma, 2018 güz döneminde, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde öğrenim gören ve çalışmaya gönüllü olarak katılım sağlayan 120 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar tamamen gönüllülük esasına göre belirlenmiş ve istedikleri zaman çalışmadan çekilme hakları olduğu açıkça belirtilmiştir.

2.1. Araştırma alanı: ODTÜ Kampüsü

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) kampüsü, Ankara'da yaklaşık 4500 hektarlık geniş bir alan üzerine kurulmuş olup, Türkiye'nin en büyük üniversite kampüslerinden biridir. Bu çalışma kapsamında ele alınacak olan bölge, Üniversiteler Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 1).

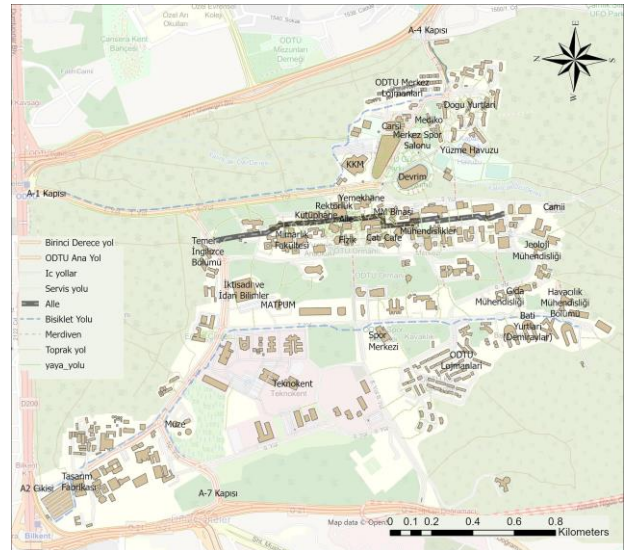
Kampüs, doğal ve yapı çevrenin uyum içinde bir araya geldiği hem akademik hem de sosyal yaşamı destekleyen bir mekânsal yapıya sahiptir. Yoğun yeşil alanları ve ormanlık bölgeleriyle dikkat çeken ODTÜ kampüsü, aynı zamanda modern mimariyle de öne çıkmaktadır. Kampüs içerisinde yer alan fakülteler, laboratuvarlar, kütüphane, spor tesisleri, yurtlar ve

sosyal alanlar, öğrencilerin akademik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmıştır. Ayrıca hem öğrencilerin hem de akademik ve idari personelin konaklama ihtiyacını karşılamak amacıyla yurtlar, lojmanlar ve konukevleri bulunmaktadır.

Şekil 1. Araştırma alanının Ankara'daki konumu, mahalle sınırları ve ODTÜ Yerleşke Alanı (Not: Harita yazarlar tarafından ABB verileri kullanılarak hazırlanmıştır, ODTÜ Yerleşke Alanı temsili olarak belirtilmiştir.)

Kampüse iki metro durağından giriş yapılabilmektedir: ODTÜ istasyonu kampüsün A1 girişine, Bilkent istasyonu ise A2 girişine denk gelmektedir. Bunun yanı sıra, Yüzüncü Yıl Mahallesi'ne çıkış sağlayan A4 kapısı ve Teknokent çıkışı olarak bilinen A7 kapısı da sıkça kullanılmaktadır. Kampüsün merkezi bölgeleri, öğrencilerin yoğun olarak kullandığı yemekhane, kütüphane, Devrim Stadyumu ve Kültür ve Kongre Merkezi gibi önemli mekânları barındırırken, çevresel bölgelerde daha sakin ve doğal alanlar yer almaktadır. Fakülteleri birbirine bağlayan ve öğrenciler tarafından sıklıkla kullanılan yaya yolu "Alle" (Şekil 2), kampüsün önemli bir bağlantı aksını oluşturmaktadır. Kampüsün yolları ve açık alanları hem yaya hem de araç trafiğini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmiştir.

Şekil 2. ODTÜ Kampüsü

Bu mekânsal çeşitlilik, ODTÜ kampüsünü yalnızca bir eğitim alanı değil, aynı zamanda öğrencilerin ve çalışanların günlük yaşamlarını şekillendiren bir çevre haline getirmektedir. Kampüsün bu özellikleri, bilişsel

haritalama çalışmaları için zengin bir bağlam sunmaktadır.

2.2. Veri toplama

Araştırma kapsamındaki veriler, katılımcılara dağıtılan A3 boyutundaki kağıtlara ODTÜ kampüsüne dair zihinsel temsillerini çizimleri istenerek toplanmıştır. Haritalama çalışması, belirli bir protokol çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan, kampüsle ilgili hatırladıkları mekânları, bu mekânlara dair duygusal bağlamları ve kişisel deneyimlerini yansıtmaları talep edilmiştir. Çizimlerde, belirli mekânların neden hatırlandığı ve bu mekânların katılımcılar için ne ifade ettiğinin görselleştirilmesi teşvik edilmiştir. Haritaların, bina, yol, ağaç, heykel gibi fiziksel unsurların yanı sıra, duygusal ifadeler (örneğin, emoji) ve sembollerle zenginleştirilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca, haritaların daha anlaşılır olması için katılımcılardan haritalarına lejant eklemeleri istenmiştir. Bu lejantın, haritada kullanılan sembollerin ve ifadelerin anlamlarını açıklaması gerektiği vurgulanmıştır. Çalışmanın maksimum 20 dakika içinde tamamlanması gerektiği ve haritalar çizilirken herhangi bir çevrimiçi kaynak ya da haritadan yararlanılmaması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

Araştırmaya, birinci sınıftan 42, ikinci sınıftan 33, üçüncü sınıftan 23 ve dördüncü sınıftan 22 öğrenci katılmıştır. Toplamda 120 bilişsel harita elde edilmiştir. Katılımcıların sınıf seviyelerine göre dağılımı, mekânsal ve duygusal farklılıkların analizinde dikkate alınmıştır.

2.3. Verilerin analizi

Çizilen haritalar detaylı bir şekilde incelenmiş ve her bir haritada yer alan mekânlar kaydedilmiştir. Mekânların olumlu, olumsuz ya da nötr duygularla ilişkilendirilip ilişkilendirilmediği ve bu duyguların detayları (örneğin; yemek, doğa, sosyal etkileşim gibi) not edilmiştir. Ayrıca, sınıf seviyelerine göre duygusal bağlamlardaki değişimler de analiz edilmiştir. Haritalarda yer alan duygusal bağlamlar, çalışmanın önemli bir veri kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

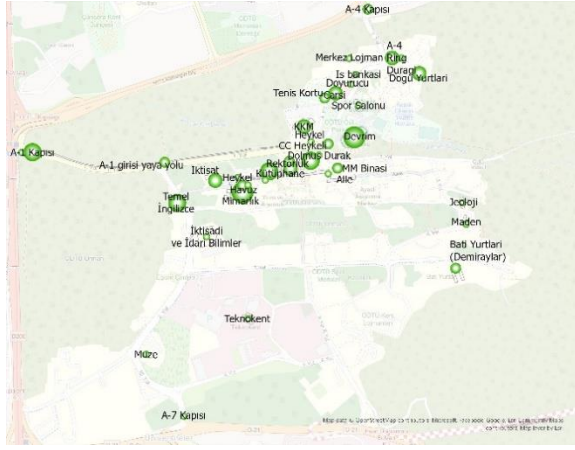
Toplanan veriler, nitel ve nicel analiz yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir. İlk olarak, haritalarda belirtilen tüm mekânlar bir Excel dosyasına aktarılmıştır. Bu dosyada, her bir mekânın haritalarda yer alma sıklığı, olumlu ve olumsuz duygularla ilişkilendirilme durumu ve bu duyguların detayları kaydedilmiştir. Ayrıca, sınıf seviyelerine göre mekânların dağılımı ve bu mekânlara yönelik duygusal bağlamdaki değişimler de dosyada düzenlenmiştir. Haritalarda mekânlara yönelik duyguları ifade eden cümleler varsa, bu ifadeler de nitel analize dahil edilmek üzere kaydedilmiştir.

Son olarak, hangi mekânların daha sık vurgulandığını, olumlu ve olumsuz duyguların mekânsal dağılımını ve sınıf seviyelerine göre duygusal bağlamda bir değişim olup olmadığını ortaya koymak amacıyla Excel dosyasındaki veriler ArcGIS ortamına aktarılmıştır. Bu veriler kullanılarak, her sınıf için bilişsel haritalarda sıklıkla yer verilen mekânlar ve bu mekânlarla ilişkilendirilen olumlu ya da olumsuz duyguların dağılımını gösteren sıklık haritaları oluşturulmuştur. Bu haritalar, mekânsal ve duygusal farklılıkların görselleştirilmesi ve analiz edilmesi için kullanılmıştır.

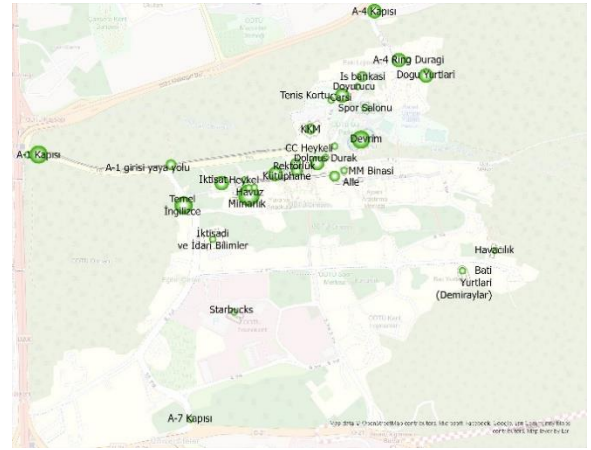
3. Bulgular

Araştırma kapsamında, birinci sınıf öğrencilerinin bilişsel haritalarında bahsi geçen mekânlar Şekil 4'te, ikinci sınıf öğrencilerin Şekil 5'te, üçüncü sınıf öğrencilerin Şekil 6'da ve dördüncü sınıf öğrencilerin Şekil 7'de sunulmaktadır. Genel olarak, en sık vurgulanan mekânlar arasında Mimarlık Fakültesi, Devrim Stadyumu ve Çatı Kafe öne çıkmıştır (Şekil 11). Özellikle Mimarlık Fakültesi, tüm sınıf seviyelerinde en çok hatırlanan mekânlardan biri olmuştur. Birinci sınıf katılımcılarının %48'i bu mekânı vurgularken, ikinci sınıftan itibaren bu oran %91'de sabitlenmiştir. Devrim Stadyumu ise birinci sınıf öğrencilerinin %36'sı tarafından vurgulanmış, bu oran ikinci sınıfta %70'e, üçüncü sınıfta %87'ye ve dördüncü sınıfta %91'e ulaşmıştır. Çatı Kafe, birinci sınıf öğrencilerinin %33'ü tarafından vurgulanırken, ikinci sınıfta %45'e, üçüncü sınıfta %43'e ve dördüncü sınıfta %41'e ulaşmıştır.

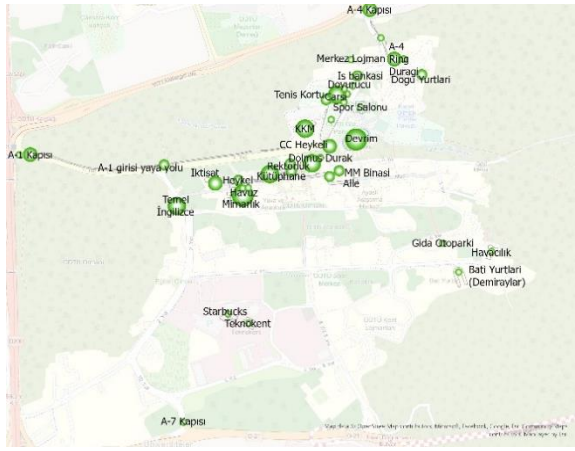
Sınıf bazında değerlendirildiğinde, birinci sınıf öğrencilerinin bilişsel haritalarında en çok bahsi geçen mekânlar sırasıyla Mimarlık Fakültesi (%48), Devrim Stadyumu (%36), Çatı Kafe (%33), A-1 Kapısı (%26), Yemekhane (%26), Temel İngilizce Bölümü (%21), Kütüphane (%21), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi A Blok (%19) ve Fizik Çimlery (%19) olmuştur. İkinci sınıf öğrencilerinin bilişsel haritalarında ise en çok vurgulanan mekânlar sırasıyla Mimarlık Fakültesi (%91), Devrim Stadyumu (%70), A-1 Kapısı (%58), Temel İngilizce Bölümü (%53), Çatı Kafe (%45), Yemekhane ve Çarşı (%33), Kütüphane (%36), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi A Blok, Doğu Yurtları ve A-4 Kapısı (%30), Sunshine ve Kocatepe Kafeleri (%27) ile Fizik Çimlery ve KKM (%24) olmuştur. Üçüncü sınıf öğrencilerinin bilişsel haritalarında en çok bahsi geçen mekânlar ise Mimarlık Fakültesi (%91), Devrim Stadyumu (%87), Yemekhane (%65), Kütüphane (%61), Çarşı (%57), Temel İngilizce Bölümü (%52), KKM (%48), Çatı, Sunshine ve Kocatepe Kafeleri (%43), A-1 Kapısı (%39), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi A Blok, A-4 Kapısı ve Devrim Stadyumu'nun önünde yer alan (öğrenciler tarafından CC Heykeli olarak bilinen) heykel (%31), Doğu Yurtları, Rektörlük ve Kimya Bölümü (%26), Matematik ve Fizik Bölümleri, Merkez Mühendislik Binası, Tenis Kortları, Mediko ve Mimarlık girişinde bulunan sarı, kırmızı ve turuncu üç

Şekil 3. 1. Sınıf öğrencilerin bilişsel haritalarında bahsi geçen bütün mekânlar

Şekil 4. 2. Sınıf öğrencilerin bilişsel haritalarında bahsi geçen bütün mekânlar

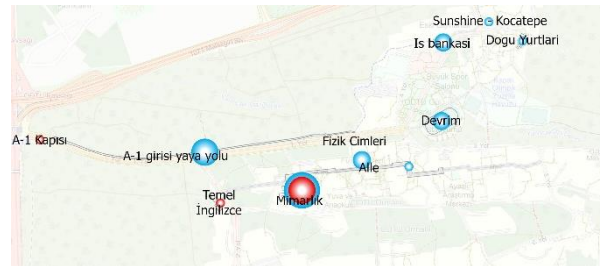
Şekil 5. 3. Sınıf öğrencilerin bilişsel haritalarında bahsi geçen bütün mekânlar

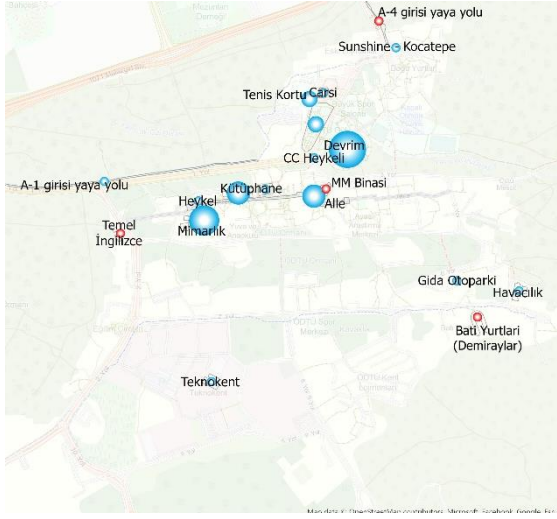
Şekil 6. 4. Sınıf öğrencilerin bilişsel haritalarında bahsi geçen bütün mekânlar

Şekil 7. 1. Sınıf bilişsel haritalarında olumlu (mavi) ve olumsuz (kırmızı) bahsi geçen mekânlar

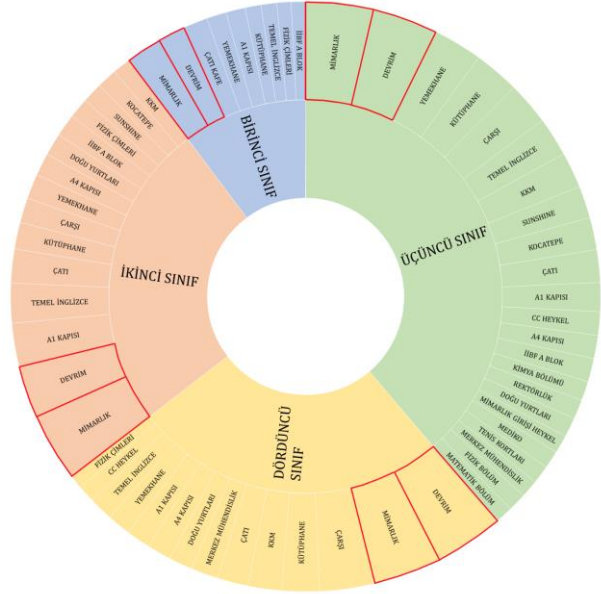

Şekil 8. 2. Sınıf bilişsel haritalarında olumlu (mavi) ve olumsuz (kırmızı) bahsi geçen mekânlar

Şekil 9. 3. Sınıf bilişsel haritalarında olumlu (mavi) ve olumsuz (kırmızı) bahsi geçen mekânlar

çubuktan oluşan heykel (%24) olmuştur. Dördüncü sınıf öğrencilerinin bilişsel haritalarında ise en çok vurgulanan mekânlar Mimarlık Fakültesi ve Devrim Stadyumu (%91), Çarşı (%73), Kütüphane (%50), KKM (%45), Çatı Kafe (%41), Merkez Mühendislik Binası (%36), Temel İngilizce Bölümü, Yemekhane ve A-1 ve A-4 Girişleri (%32), Doğu Yurtları ve CC Heykeli (%23) ile Fizik Çimlery (%18) olarak sıralanmıştır.

Şekil 11. Öğrencilerin Sınıf Seviyelerine Göre Bilişsel Haritalarında Sık Vurgulanan Mekânlar Dağılım Grafiği ve Tüm Sınıflar İçin En Sık Vurgulanan Mimarlık Fakültesi (I) ve Devrim (II) (Fotoğraflar <https://erenefeoglu.tr/portfolio> adresinden alınmıştır) [17].

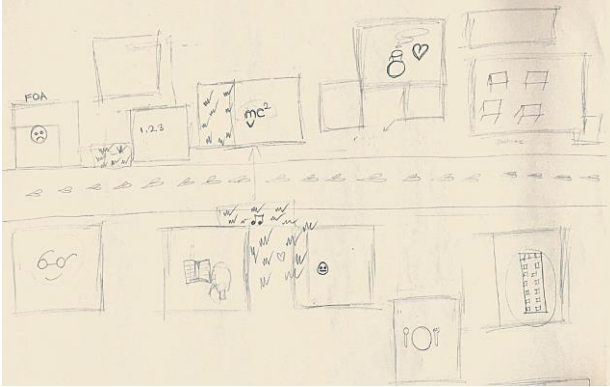
Şekil 10. 4. Sınıf bilişsel haritalarında olumlu (mavi) ve olumsuz (kırmızı) bahsi geçen mekânlar

Sınıf seviyeleri değiştikçe öğrencilerin bilişsel haritalarında bahsi geçen mekânların çeşitliliğinde ve sayısında artış olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 11). Birinci sınıf öğrencilerinin bilişsel haritalarında genellikle temel ihtiyaçlara yönelik mekânlar (örneğin, kendi fakülteleri, yemekhane, en yoğun kullanılan giriş kapıları) öne çıkarken, sınıf seviyeleri ilerledikçe sosyal, kültürel ve sanatsal mekânlara (örneğin, farklı fakülteler, yeşil alanlar, Kültür ve Kongre Merkezi, heykeller) yönelik farkındalıkların arttığı görülmektedir. Bu durum, öğrencilerin kampüsle kurdukları bağların zamanla genişlediğini ve mekânsal farkındalıklarının geliştiğini göstermektedir.

Mekânların duygusal bağlamda değerlendirilmesi, olumlu ve olumsuz duyguların mekânsal dağılımını ortaya koymuştur (Şekil 7, 8, 9, 10). Devrim Stadyumu, öğrenciler tarafından genellikle olumlu duygularla ilişkilendirilmiştir. Birinci sınıf öğrencileri bu mekânı 9 kez olumlu duygularla anarken, diğer sınıf seviyelerinde de benzer bir eğilim gözlemlenmiştir. Stadyum, rahatlatma ve keyif alma mekânı olarak algılanmış ve öğrenciler tarafından genellikle boş zamanlarını geçirdikleri bir alan olarak tanımlanmıştır. Öğrencilerin bilişsel haritalarda Devrim Stadyumu ile ilgili yer verdikleri ifadeler arasında “pek gidemediğim ama gidip güneşte uzanmak istediğim bir yer” ve “kendimi özgür ve rahat hissettiğim yer” gibi tanımlamalar öne çıkmıştır. Benzer şekilde, Çatı Kafe de yemek ve sosyal etkileşim bağlamında olumlu duygularla ilişkilendirilmiştir. Öğrencilerin bilişsel haritalarda Çatı Kafe ile ilgili yer verdikleri ifadeler arasında “benim için arkadaşlarımla geçirdiğim uzun sohbetlerin mekânı” ve “yemek, sıcaklık” gibi tanımlamalar bulunmaktadır.

Buna karşın, Mimarlık Fakültesi, öğrencilerin hem sevdiği hem de özellikle jüri stresi ve yoğun çalışma temposu nedeniyle olumsuz duygularla ilişkilendirdiği bir mekân olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Burada dikkat çeken bir nokta, birinci sınıfta fakültenin daha çok olumsuz duygularla ilişkilendirilmesi (örneğin Şekil 12), ancak ikinci sınıftan itibaren bu oranın olumlu duygularla yer değiştirmesidir (örneğin Şekil 13). Birinci sınıf öğrencileri bu mekânı 9 kez olumsuz duygularla anarken, ikinci sınıf öğrencileri 3 kez ve dördüncü sınıf öğrencileri yalnızca 1 kez olumsuz duygularla anmıştır. Öğrencilerin bilişsel haritalarda Mimarlık Fakültesi ile ilgili yer verdikleri ifadeler arasında “stres, gerginlik”, “I feel very nervous there (Orada kendimi çok gergin hissediyorum)”, “kendimi özgür ve rahat hissettiğim yer” ve “home (ev)” gibi tanımlamalar bulunmaktadır. Ayrıca, Temel İngilizce Bölümü de yoğun ders temposu ve kalabalık nedeniyle olumsuz duygularla ilişkilendirilmiştir. Öğrencilerin bilişsel haritalarda Temel İngilizce Bölümü ile ilgili yer verdikleri ifadeler arasında “yoğun ders, kalabalık, toy insanlar” ve “sevmediğim yer” gibi tanımlamalar yer almıştır.

Şekil 12. 1.Sınıf haritalama çalışmasından bir örnek (FOA-Faculty of Architecture-Mimarlık Fakültesi)

Sınıf seviyelerine göre duygusal bağlamda belirgin farklılıklar gözlemlenmiştir. Birinci sınıf öğrencileri, genellikle kampüsün sosyal alanlarına (örneğin, Çatı Kafe) ve merkezi mekânlarına (örneğin, Devrim Stadyumu) olumlu duygularla yaklaşmıştır. Ancak, akademik mekânlar (örneğin, Mimarlık Fakültesi) daha çok stres ve gerginlik gibi olumsuz duygularla ilişkilendirilmiştir. İkinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin kampüsle olan bağlarının daha dengeli olduğu görülmüştür. Örneğin, Mimarlık Fakültesi hem olumlu (kalp emoji) hem de olumsuz (stres) duygularla ilişkilendirilmiştir. Dördüncü sınıf öğrencileri ise kampüsle daha nostaljik ve olumlu bir bağ kurmuşlardır. Özellikle Devrim Stadyumu ve Çatı Kafe gibi mekânlar, genellikle keyifli anılar ve rahatlama ile ilişkilendirilmiştir.

Şekil 13. 2.Sınıf haritalama çalışmasından bir örnek

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğrencilerinin ODTÜ kampüsüne dair bilişsel haritalarını inceleyerek, mekân algılarının nasıl şekillendiğini ve bu algıların duygusal bağlamlarla nasıl ilişkilendiğini anlamayı amaçlamıştır. Bulgular, öğrencilerin haritalarında bazı mekânların belirgin biçimde öne çıktığını ve bu mekânların hem olumlu hem de olumsuz duygularla ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Mimarlık Fakültesi, Devrim Stadyumu ve Çatı Kafe gibi mekânlar, öğrencilerin zihinsel temsillerinde öne çıkmıştır. Bu durum, Lynch'in (1960) belirttiği gibi, bireylerin çevrelerini anlamlandırmalarında belirli referans noktalarının ve mekânsal unsurların kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Tüm sınıf seviyelerinde sıklıkla vurgulanan Mimarlık Fakültesi, Devrim Stadyumu, Çatı Kafe, Yemekhane ve Kütüphane gibi alanlar, öğrencilerin akademik ve sosyal yaşamlarının merkezi bileşenleri olarak dikkat çekmektedir. Özellikle Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama öğrencileri tarafından en yoğun kullanılan alanlardan biri olup hem olumlu hem de olumsuz duygularla ilişkilendirilmiştir. Birinci sınıf öğrencilerinde jüri baskısı ve yoğun çalışma temposu nedeniyle öne çıkan olumsuz duyguların, üst sınıflarda zamanla azalarak yerini daha olumlu ve nostaljik bir yaklaşıma bıraktığı gözlemlenmiştir.

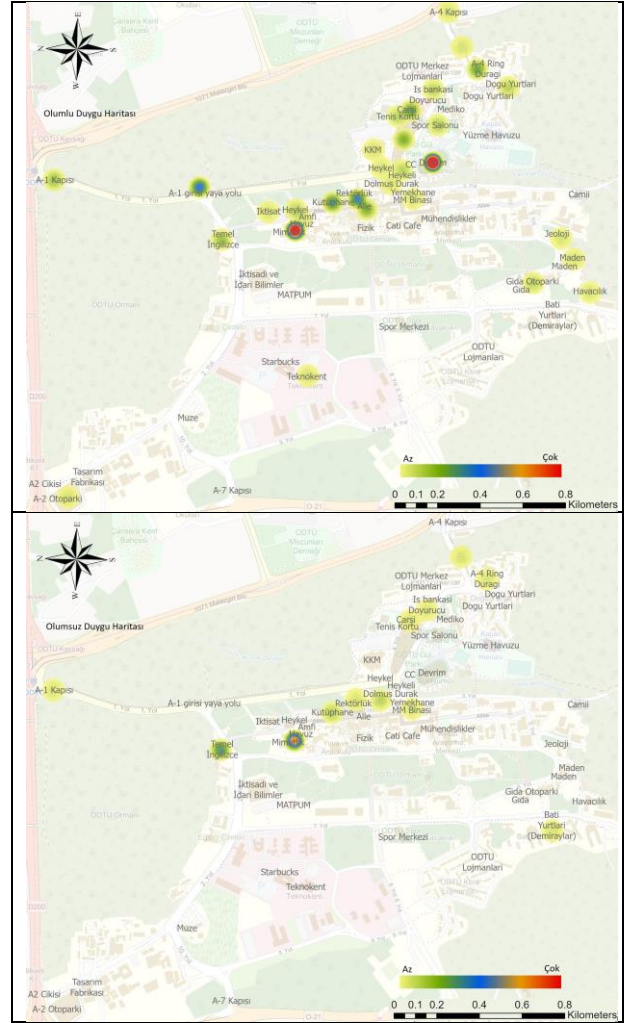
Öğrenciler tarafından sıkça vurgulanan bu alanlar, kullanıcı odaklı kampüs planlaması açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin, Devrim Stadyumu ve Çatı Kafe gibi açık ve yarı açık alanlar, sosyal etkileşim ve rahatlama bağlamında olumlu duygularla ilişkilendirilmiştir. Bu alanlar, kampüs yaşamının sosyal bileşenlerinin güçlendirilmesinde referans olarak ele alınabilir. Mulrooney ve Kelly'nin (2020) çalışmasında öğrenciler kampüsün açık yeşil alanlar ve sosyal mekânlar içermesinin kendilerini daha

güvende ve kabul edilmiş hissetmelerine katkı sağladığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, ODTÜ Kampüsü'nde de açık yeşil alanların —özellikle Fizik Çimleri, tenis kortları çevresi ve Çarşı bağlantısı— öğrencilerin zihinsel haritalarında pozitif izler bıraktığı görülmektedir. Bu bulgular hem bu alanların korunması hem de benzer nitelikte yeni mekânların tasarlanması açısından yol gösterici olabilir.

Mekânların yalnızca fiziksel değil, duygusal bağlamda da değerlendirilmesi, öğrencilerin kampüsle kurdukları çok katmanlı ilişkileri ortaya koymaktadır. Devrim Stadyumu'nun özgürlük ve rahatlatma hissi uyandıran bir alan olarak tanımlanması ya da Çatı Kafe'nin arkadaşlık ve sıcaklık gibi duygularla ilişkilendirilmesi, bireysel deneyimlerin mekân algısındaki belirleyici rolünü göstermektedir. Bu bulgular, Südaş ve Öz'ün (2018) çalışmalarında olduğu gibi, mekâna dair algının işlevsellik kadar bireysel deneyimlerle de şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, Mimarlık Fakültesi ve Temel İngilizce Bölümü gibi alanların özellikle birinci sınıf öğrencileri tarafından stres, baskı ve yoğunluk gibi olumsuz duygularla ilişkilendirilmesi dikkat çekicidir. Bu bulgu, akademik yapıların sadece işlevselliğiyle değil, kullanıcıya hissettirdiği atmosfer ve deneyimle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu kapsamda, öğrencilerin psikolojik yükünü azaltmaya yönelik fiziksel ve işlevsel müdahaleler planlanabilir. Örneğin, jüri ve stüdyo alanlarının daha açık, doğal ışık alan ve sosyal etkileşime izin veren mekânsal çözümlerle desteklenmesi düşünülebilir. Mulrooney ve Kelly'nin (2020) çalışması yeşil alanların öğrencilerin stres yönetimi ve genel ruh hali üzerindeki olumlu etkisini ortaya çıkarmıştır. Bu durum göz önünde bulundurularak bu bölümlerin acık alanlarla mekânsal ilişkisi güçlendirilmelidir.

Sınıf seviyelerine göre duygusal bağlamda gözlemlenen farklılıklar, çevresel algının zamanla ve deneyimle nasıl değiştiğini göstermektedir. Birinci sınıf öğrencileri, kampüsün sosyal alanlarına ve merkezi mekânlarına daha olumlu bir yaklaşım sergilerken, akademik mekânları daha çok stres ve gerginlik gibi olumsuz duygularla ilişkilendirmiştir. Buna karşın, dördüncü sınıf öğrencileri, kampüsle daha nostaljik ve olumlu bir bağ kurmuş, özellikle Devrim Stadyumu ve Mimarlık Fakültesi gibi mekânları keyifli anılarla ilişkilendirmiştir. Duygusal değerlendirmelerdeki farklılıklara ek olarak zamanla kampüs içindeki deneyimlenen mekân sayısında da artış olduğu görülmektedir. Bu durum, Herman, Kail ve Siegel'in (1979) çevresel algının zamanla geliştiğini ve bireylerin deneyim kazandıkça çevrelerini daha iyi anlamlandırdığını belirten çalışmasıyla paralellik göstermektedir.

Şekil 14. Tüm öğrencilerin haritalarında yer verdiği olumlu ve olumsuz mekânlar

Çalışma kapsamında elde edilen 120 bilişsel harita incelendiğinde, sınıf düzeylerinden bağımsız olarak olumlu ve olumsuz duygularla ilişkilendirilen ortak mekânların varlığı Şekil 14'te görselleştirilmiştir. Haritalarda genel olarak olumlu duygularla anılan mekânlar, olumsuz duygulara göre çok daha fazladır. Mimarlık Fakültesi, Devrim Stadyumu ve A1 Girişi yaya yolu olumlu duygularla öne çıkarken; Mimarlık Fakültesi ve Temel İngilizce Bölümü olumsuz duygularla en çok ilişkilendirilen alanlardır.

Çalışma bulguları, bilişsel haritalama yöntemiyle elde edilen mekânsal ve duygusal verilerin, kullanıcı deneyimlerini anlamaya yönelik önemli ipuçları sunduğunu ortaya koymaktadır. Öğrencilerin sıklıkla vurguladığı ve olumlu duygularla ilişkilendirdiği mekânlar, kampüsün sosyal ve fiziksel yapısının hangi alanlarda güçlü algılandığını ortaya koymakta; olumsuz duygularla ilişkilendirilen mekânlar ise kullanıcı deneyiminde iyileştirme ihtiyacı hissedilen alanlara işaret etmektedir. ODTÜ kampüsünde büyük ölçekli mekânsal müdahalelerin sınırlı olabileceği açıktır fakat bu tür analizler mevcut mekânsal yapının daha iyi anlaşılması ve kullanıcı odaklı, duyarlı planlama yaklaşımlarının geliştirilmesi açısından önemli bir zemin sunmaktadır. Nitekim Albayrak'ın

(2023) ODTÜ Ankara Kampüsü ve Mimarlık Fakültesi özelinde yürüttüğü çalışma da, kullanıcıların mekânsal belleklerini ve deneyimlerini çok katmanlı bir biçimde ele alarak bu yaklaşımı desteklemektedir. Ayrıca yeni kurulacak kampüsler için de kullanıcı deneyimini baz alan tasarım ve planlama süreçlerine yönelik değerli bir altlık oluşturmaktadır. Nitekim Topçu ve Topçu'nun (2012), Selçuk Üniversitesi kampüsünde yürüttüğü benzer çalışma da bu tür analizlerin kampüs tasarımına ilişkin somut değerlendirmeler üretme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, ODTÜ kampüsüne dair bilişsel haritaların ve duygusal bağlamların analiz edilmesi yoluyla, öğrencilerin mekân algılarındaki ortaklıkları ve farklılıkları ortaya koymuştur. Bulgular, bireylerin çevresel algılarının yalnızca fiziksel mekânlarla değil, aynı zamanda bu mekânlara atfedilen duygusal bağlarla şekillendiğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, bilişsel haritalama literatürüne önemli bir katkı sunmakta ve mekân algısının planlama süreçlerindeki önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Bu çalışmanın verileri 2018 yılında toplanmış olup, öğrencilerin o dönemki sosyal ve mekânsal bağlam içerisindeki kampüs deneyimlerini yansıtmaktadır. Zaman içinde kampüs alanında fiziksel ve sosyal değişiklikler yaşanmış olabilir; ancak bilişsel haritalar, bireylerin belleğinde yer etmiş, tekrar eden deneyimlerin izlerini taşıyan güçlü temsillerdir. Bu bağlamda, çalışma dönemin kullanıcı algılarına dair değerli bir belge niteliğindedir. Gelecekte farklı kullanıcı gruplarıyla ve belirli periyotlarla gerçekleştirilecek benzer çalışmalar, kampüs algısındaki dönüşümlerin izlenmesine ve bu değişimlerin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesine olanak tanıyacaktır. Ayrıca bilişsel haritalama yönteminin stratejik planlar, kampüs master planları ve benzeri üst ölçekli belgelerde düzenli olarak kullanılması, üniversitelerin kullanıcı odaklı planlama ve tasarım yaklaşımlarını kurumsallaştırmasına katkı sağlayacaktır. Bu yaklaşım, diğer kampüslerde yürütülecek çalışmalar için de mekânsal aidiyetin nasıl üretildiğine dair karşılaştırmalı bir bakış açısı sunma potansiyeli taşımaktadır.

Teşekkür

Bu çalışmanın yürütülmesine katkı sunan tüm öğrencilere ve ders saatlerinden zaman ayırarak süreci mümkün kılan öğretim üyelerimize teşekkür ederiz. Ayrıca, kampüs fotoğraf arşivini paylaşarak görsel materyallerin zenginleşmesine katkıda bulunan Eren Efeoğlu'na da özel olarak teşekkür ederiz.

Etik Beyanı/Declaration of Ethical Code

Bu çalışmada, "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında

uyulması gerekli tüm kurallara uyulduğunu, bahsi geçen yönergenin "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirinin gerçekleştirilmediğini taahhüt ederiz.

Çalışma, ODTÜ İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 06.06.2018 tarihinde 2018-FEN-031 protokol numarasıyla onaylanmıştır.

Kaynakça

- [1] Cubukcu, E., Mensi, B., & Horoz, C. 2019. The Relation Between Urban Morphology and Physical Environmental Qualities: Comparing Walkability in Neighborhoods via Analyses of Spatial Statistics and Indices of Graph Theory and Space Syntax. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 658-665
- [2] Downs, R., & Stea, D. 1973. Image and environment: Cognitive mapping and spatial behavior. Chicago: IL: Aldine.
- [3] Kitchin, R. 1994. Cognitive maps: What are they and why study them? Journal of environmental psychology, 1-19.
- [4] Lynch, K. 1960. The image of the city, Cambridge: MIT Press.
- [5] Tversky, B. B. 2003. Structures of mental spaces: How people think about space. Environment and Behavior, 66-80.
- [6] Montello, D. 1993. Scale and multiple psychologies of space. A. Frank, & I. Campari içinde, Spatial Information Theory: A Theoretical Basis for GIS (s. 312-321). Berlin: Springer.
- [7] Gould, P., & White, R. 1974. Mental Maps. London: Penguin Books.
- [8] Relph, E. (1976). *Place and placelessness* (Vol. 67, p. 45). London: Pion.
- [9] Norberg-Schulz, C. (1980). Genius loci: Towards a phenomenology of architecture. *New York: Rizzoli*, 17, 22-23.
- [10] Pallasmaa, J. (2024). *The eyes of the skin: Architecture and the senses*. John Wiley & Sons.
- [11] Mulrooney, H. M. & Kelly, A. F. 2020. The university campus and a sense of belonging: what do students think? *New Directions in the Teaching of Physical Sciences*, 15-1.
- [12] Ülker, E., Arsan, Z., & Akış, T. 2009. Öğrenci zihin haritalarında kente ilişkin deneyimle değişen çevre algısı. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 72-82.
- [13] Südaş, İ., & Öz, İ. 2018. Davranışsal coğrafyada bilişsel haritalar: Ege Üniversitesi kampüsü örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, 81-92.

- [14] Herman, J., Kail, R., & Siegel, A. 1979. Cognitive maps of a college campus: A new look at freshman orientation. Bulletin of the Psychonomic Society, 183-186.
- [15] Topcu, K., & Topcu, M. 2012. Visual presentation of mental images in urban design education: cognitive maps. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 573-582.
- [16] Albayrak, A., 2023. Mapping Minds, Charting Memories: Spatial Dimensions of Collective Memory in the METU Ankara Campus and Faculty of Architecture, M.S. - Master of Science, Middle East Technical University.
- [17] <https://erenefeoglu.tr/portfolio>